

Beleidsrapport STORE-B-15-005

De economische activiteit van lead en middle firms in de Vlaamse dienstensector

Lieselot Baert^{a,b}, Jo Reynaerts^{a,b}, en Jakob Vanschoonbeek^{*,a,b}

^aSteunpunt Ondernemen & Regionale Economie (STORE)

^bVlaams Centrum voor Economie & Samenleving (VIVES), Faculteit Economie en
Bedrijfswetenschappen, KU Leuven

8 december 2015

* © STORE en KU Leuven (2015). De auteurs wensen Joep Konings, Koen Breemersch, Sander Ramboer en Robrecht Vandendriessche te bedanken voor opmerkingen en suggesties, en Cathy Lecocq voor onderzoek ondersteuning. Bijzondere dank gaat daarnaast uit naar de leden van de Spoorwerkgroep "Clusters" voor hun inbreng bij de totstandkoming van dit rapport en de aftoetsing van de tussentijdse resultaten.

Executive Summary

Baert and Reynaerts (2013a,b) tonen aan dat de Vlaamse dienstensector een groot aandeel heeft in de toegevoegde waardecreatie binnen de totale Vlaamse economie. Dit rapport benut het methodologisch kader dat werd uitgewerkt in voorgaande beleidsrapporten, zie Baert and Reynaerts (2014a,b), om (i) de dienstenondernemingen te identificeren die gedurende de periode 2005-2012 een belangrijke rol spelen in de creatie van deze toegevoegde waarde en arbeidsproductiviteit (de zogenaamde *lead firms*), en (ii) na te gaan welke ondernemingen kunnen uitgroeien tot dergelijke spelers (de zogenaamde *middle firms*). Bovendien wordt nagegaan hoe het economisch belang van lead firms uit de dienstensector, in termen van tewerkstelling en toegevoegde waarde, zich gedurende de overschouwde periode verhoudt tot het economische belang van lead firms uit de industrie .

Met betrekking tot de lead firms in de dienstensector stellen we vast dat deze hoofdzakelijk economische activiteiten ontplooiën in de sectoren 'groot- en detailhandel', 'vervoer en opslag' en 'informatie en communicatie'. In lijn met de resultaten uit Baert and Reynaerts (2014a) die betrekking hebben op de industrie, blijken succesvolle ondernemingen in de dienstensector zich ook voornamelijk in niet-kennisintensieve sectoren te situeren. Het merendeel van hen betreft kleine tot middelgrote ondernemingen van tussen de 20 en 50 jaar oud, met een sterke geografische concentratie in Brussel en de provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant. Opvallend is dat, vermits de groep dienstengerelateerde lead firms omvangrijker is dan de groep lead firms in de industrie, sleutelondernemingen in de dienstensector meer substantieel bijdragen tot de toegevoegde waardecreatie en de tewerkstelling binnen de Vlaamse economie.

Wanneer we onze aandacht verleggen naar middle firms, concluderen we dat het merendeel van hen actief is binnen de economische sectoren 'groot- en detailhandel', 'vrije beroepen en onderzoek' en 'vervoer en opslag'. Ook hier wordt het merendeel van deze ondernemingen - net zoals hun industriële tegenhangers - gekarakteriseerd door een betrekkelijk lage kennisintensiteit. Vergeleken met middle firms uit de industrie blijken de meest beloftevolle dienstenondernemingen eveneens typisch kleine bedrijven te zijn die tamelijk recent zijn opgericht en zich voornamelijk vestigen in de provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant. In termen van tewerkstelling en toegevoegde waarde zijn deze dienstengerelateerde middle firms momenteel evenwel van geringer belang dan de industriële middle firms.

Als we het transformatieproces van lead firms in de dienstensector en lead firms in de industrie vergelijken, bemerken we dat het economische belang van lead firms uit beide sectoren recent stelselmatig toeneemt. Met name stellen we vast dat, sinds 2008, zowel industriële als dienstengerelateerde

sleutelondernemingen gemiddeld genomen steeds meer toegevoegde waarde creëren in vergelijking met de toegevoegde waardecreatie van een typisch bedrijf uit hun sector. Daarnaast zien zij gedurende deze periode ook hun relatief tewerkstellingsbelang toenemen. Opvallend is dat dienstengerelateerde lead firms recentelijk hun industriële tegenhangers in economisch belang overstijgen, en dit zowel in termen van tewerkstelling als toegevoegde waarde.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	1
2. De economische kenmerken van lead firms	3
2.1. Sectorale verdeling van lead firms	4
2.2. Kennisintensiteit van lead firms	5
2.3. Bedrijfsgrootte en leeftijd van lead firms	5
2.4. Geografische spreiding van lead firms	7
3. De economische kenmerken van middle firms	10
3.1. Sectorale verdeling van middle firms	11
3.2. Kennisintensiteit van middle firms	12
3.3. Bedrijfsomvang en leeftijd van middle firms	12
3.4. Geografische spreiding van middle firms	14
4. Het economisch belang van lead en middle firms	17
5. Gelijkenissen en verschillen tussen lead en middle firms	19
5.1. Gelijkenissen en/of verschillen in economische activiteit	19
5.2. Gelijkenissen en/of verschillen in kennisintensiteit	20
5.3. Gelijkenissen en/of verschillen in bedrijfsomvang	20
5.4. Gelijkenissen en/of verschillen in leeftijd	21
5.5. Gelijkenissen en/of verschillen in geografische spreiding	23
6. Transformatie van lead firms sinds 2005: de industriële versus de dienstensector	24
A. Aantal lead en middle firms volgens NACE 2-cijfer classificatie	28
B. Procentuele verdeling aantal ondernemingen in de Vlaamse dienstensector	30

Lijst van figuren

1.	Representativiteit lead firms in totale dienstensector volgens kennisintensiteit (in 2012)	6
2.	Aantal lead firms volgens bestuurlijk arrondissement (in 2012) . . .	9
3.	Representativiteit middle firms in totale dienstensector volgens kennisintensiteit (in 2012)	13
4.	Aantal middle firms volgens bestuurlijk arrondissement (in 2012) .	16
5.	Percentage lead en middle firms volgens economische activiteit (in 2012)	19
6.	Percentage lead en middle firms volgens technologie-intensiteit (in 2012)	20
7.	Percentage lead en middle firms volgens bedrijfsomvang (in 2012)	21
8.	Verdeling van de leeftijd van lead en middle firms (in 2012)	22
9.	Percentage lead en middle firms volgens provincie (in 2012)	23
10.	Evolutie economisch belang van industriële versus dienstengerelateerde lead firms (2005-2012)	25
11.	Representativiteit lead en middle firms volgens NACE 2-cijfer sector	30
12.	Representativiteit lead en middle firms volgens grootteklasse	30
13.	Representativiteit lead en middle firms volgens leeftijd (in 2012) .	31
14.	Representativiteit lead en middle firms volgens provincie	31

Lijst van tabellen

1.	Aantal lead firms volgens de verschillende definities (in 2012)	3
2.	Aantal lead firms volgens economische activiteit (in 2012)	4
3.	Aantal lead firms volgens kennisintensiteit (in 2012)	5
4.	Aantal lead firms volgens bedrijfsomvang (in 2012)	6
5.	Aantal lead firms volgens leeftijd (in 2012)	7
6.	Aantal lead firms volgens provincie/bestuurlijk arrondissement (in 2012)	8
7.	Aantal middle firms volgens de verschillende definities (in 2012) .	10
8.	Aantal middle firms volgens economische activiteit (in 2012)	11
9.	Aantal middle firms volgens kennisintensiteit (in 2012)	12
10.	Aantal middle firms volgens bedrijfsgrootte (in 2012)	13
11.	Aantal <i>middle firms</i> volgens leeftijd (in 2012)	14
12.	Aantal middle firms volgens provincie/bestuurlijk arrondissement (in 2012)	15

13.	Belang van lead en middle firms in termen van toegevoegde waarde (in miljoenen EUR) en tewerkstelling (2005–2012)	18
14.	Aantal lead firms volgens NACE2-cijfer classificatie	28
15.	Aantal middle firms volgens NACE 2-cijfer classificatie (in 2012) .	29

1. Inleiding

Baert and Reynaerts (2014a,b) ontwikkelen een methodologisch raamwerk voor de identificatie van sleutelspelers (*'lead firms'*) en potentiële toekomstige sleutelspelers (*'middle firms'*) voor de industriële sectoren in Vlaanderen aan de hand van microdata.¹ Echter, recent zien we dat vooral de dienstensector aan economisch belang wint zodat deze vandaag instaat voor ongeveer 60% van de toegevoegde waardecreatie en 70% van de tewerkstelling binnen de Vlaamse economie. In het licht van deze ontwikkeling lijkt het, onder meer vanuit beleidsoogpunt, relevant na te gaan welke productieve dienstenondernemingen voornamelijk verantwoordelijk zijn voor deze waardecreatie en welke Vlaamse dienstenbedrijven op termijn kunnen uitgroeien tot de toekomstige grote spelers binnen deze sector.

Daartoe past dit rapport de bovenvermelde methodologie toe op de Vlaamse dienstensector, die hier concreet gedefinieerd wordt als de NACE 2-cijfer combinaties 45 t.e.m. 95 (Eurostat, 2008) en dit voor de periode 2005 en 2012.² De relevante cijfergegevens voor de economische analyse in dit rapport zijn afkomstig van Bureau van Dijk (2013), zie Baert and Reynaerts (2013b) voor een gedetailleerde beschrijving van de dataset. Concreet gebruiken we dezelfde boekhoudkundige gegevens als in Baert and Reynaerts (2014a).

We stellen vast dat het merendeel van de lead firms in de Vlaamse dienstensector actief zijn in de economische sectoren van de 'groot- en detailhandel', 'vervoer en opslag', en 'informatie en communicatie'. We concluderen dat de economische activiteiten van de sleutelspelers in de dienstensector - net zoals de industriële lead en middle firms - gekarakteriseerd worden door een lage kennisintensiteit. De mogelijk nefaste impact daarvan op het Vlaamse groeipotentieel, omwille van de ongunstige vooruitzichten met betrekking tot tewerkstelling en toegevoegde waardecreatie in dergelijke sectoren, werd reeds aangestipt in Baert and Reynaerts (2014a). In termen van tewerkstelling blijken lead firms in de dienstensector veelal kleine tot middelgrote ondernemingen te zijn, die typisch 10 tot 250 werknemers tewerkstellen. Dit impliceert dat dienstengerelateerde lead firms gemiddeld iets kleiner zijn dan hun industriële tegenhangers, waarvan Baert and Reynaerts (2014a) vinden dat deze typisch uit middelgrote tot grote ondernemingen bestaan. Net zoals industriële lead firms zijn sleutelondernemingen in de dienstensector meestal tussen de 20 en 50 jaar oud en zijn ze voornamelijk gevestigd in Brussel en de provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant. Opvallend is, tenslotte, dat de

¹Naar analogie met voorgaande STORE rapporten wordt Vlaanderen hier gedefinieerd als het Vlaams Gewest inclusief het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

²Deze periode werd gekozen om de vergelijkbaarheid met bovenvermelde rapporten te behouden. Resultaten voor het jaar 2013 zijn beschikbaar op aanvraag.

groep lead firms uit de dienstensector driemaal zoveel ondernemingen telt als de groep industriële lead firms, waardoor zij instaan voor een groter aandeel van de totale Vlaamse toegevoegde waardecreatie en tewerkstelling.

De groep dienstengerelateerde middle firms is in grote lijnen actief in gelijkwaardige economische sectoren, waar zij voornamelijk activiteiten ontplooiën in 'groot- en detailhandel', 'vrije beroepen en onderzoek' en 'vervoer en opslag'. Ook hier wordt het merendeel van deze ondernemingen gekarakteriseerd door een betrekkelijk lage kennisintensiteit. In vergelijking met middle firms uit de industrie blijken de meest beloftevolle dienstondernemingen eveneens typisch kleine bedrijven te zijn, met minder dan 50 werknemers, die tamelijk recent zijn opgericht, waardoor ze meestal tussen de 20 en 50 jaar oud zijn. Ook vestigen dienstengerelateerde middle firms zich - net als industriële lead firms - vaak in de provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant. In termen van tewerkstelling en toegevoegde waarde zijn deze dienstengerelateerde middle firms evenwel van gering belang.

Een vergelijking van de evolutie van het economisch belang van lead firms in zowel de dienstensector als de industrie gedurende de periode 2005-2012 leert ons, tenslotte, dat het economische belang van lead firms in beide sectoren stelselmatig toeneemt sinds 2008. Als gevolg daarvan produceert een gemiddelde lead firm in 2012 zo'n 20 tot 22.5 maal meer toegevoegde waarde in vergelijking met een typisch bedrijf uit de sector, terwijl ze ook 8.7 tot 8.9 maal meer werknemers tewerkstelt. Daarenboven blijkt het economische belang van dienstengerelateerde lead firms dat van hun industriële tegenhangers op beide vlakken te overstijgen in 2012.

Dit rapport is verder als volgt opgebouwd.: na de identificatie van lead en middle firms in de dienstensector nemen paragrafen 2 en 3 enkele kenmerken van deze respectievelijke ondernemingen onder de loep, met name sectorale verdeling, kennisintensiteit, bedrijfsomvang, leeftijd en geografische spreiding. Vervolgens schetst paragraaf 4 hun economische belang in termen van tewerkstelling en toegevoegde waarde. Daarna gaat paragraaf 5 kort in op de gelijkenissen en verschillen tussen lead en middle firms in de dienstensector. Tot slot worden de gelijkenissen en verschillen tussen industriële en dienstengerelateerde lead firms gekarakteriseerd in paragraaf 6.

2. De economische kenmerken van lead firms

Baert and Reynaerts (2014a) definiëren een lead firm als een onderneming die van groot belang is binnen een economische sector in termen van toegevoegde waarde en die eveneens gekenmerkt wordt door een hoge productiviteit. Dergelijke ondernemingen hebben een leidende positie binnen een bepaalde sector en/of regio en kunnen bijgevolg kleinere ondernemingen meetrekken in hun economisch succes.³ Om deze lead firms voor Vlaanderen te identificeren, maken we in dit rapport gebruik van microdata. Concreet definiëren we een dienstengerelateerde lead firm aan de hand van de toegevoegde waarde die deze onderneming creëert binnen de totale dienstensector en de arbeidsproductiviteit van deze onderneming. In dit rapport beschouwen we lead firms als ondernemingen die minstens tien werknemers tewerkstellen en die bovengemiddeld presteren in termen van belang en genormaliseerde arbeidsproductiviteit naar de (B, AP^N) -definitie uit Baert and Reynaerts (2014a). Daarbij nemen we het 75^e ($p = 0.75$) of 90^e ($p = 0.90$) percentiel als scherprechter om de lead firms te onderscheiden van de “gewone” ondernemingen. Voor een meer gedetailleerde bespreking van de maatstaven ‘toegevoegde waarde’, ‘arbeidsproductiviteit’ en de begrippen ‘lead firm’ en ‘percentiel’ verwijzen we de lezer naar Baert and Reynaerts (2014a).

Tabel 1: Aantal lead firms volgens de verschillende definities (in 2012)

Definitie	Totaal diensten	(B, AP^N)	
		$p = 0.75$	$p = 0.90$
Aantal ondernemingen	32,824	404	112

Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013) en Baert and Reynaerts (2014a).

Tabel 1 illustreert dat het aantal lead firms sterk varieert met de gekozen definitie.⁴ Wanneer we het 75^e percentiel als scherprechter hanteren, identificeren we 404 dienstengerelateerde lead firms, indien we het meer strikte 90^e percentiel hanteren, komen we uit op 112 lead firms. In beide gevallen bestaat de groep dienstengerelateerde lead firms uit zo’n driemaal meer ondernemingen dan de corresponderende groep industriële lead firms. In wat volgt nemen we een aantal kenmerken van deze dienstengerelateerde lead firms onder de loep, met name

³De Ruytter and Lecocq (2015) stellen een positief verband vast tussen de aanwezigheid van een lead firm en de arbeidsproductiviteit van non-lead firms in de omgeving die actief zijn in dezelfde sector in Vlaanderen.

⁴Een overzicht van alle lead firms kan geraadpleegd worden door de Vlaamse overheid ter ondersteuning van het beleid.

hun sectorale verdeling, kennisintensiteit, bedrijfsomvang, leeftijd en geografische spreiding.

2.1. Sectorale verdeling van lead firms

Tabel 2 toont de verdeling van de dienstengerelateerde lead firms over de verschillende economische sectoren.⁵ We stellen vast dat – ongeacht de gehanteerde definitie – de meeste lead firms behoren tot de sector ‘groot- en detailhandel’. Ook de sectoren ‘vervoer en opslag’ en ‘financiële activiteiten’ zijn goed vertegenwoordigd. Daarnaast zijn veel van de 25 procent beste dienstenondernemingen actief in ‘informatie en communicatie’, terwijl dit niet het geval is wanneer we enkel de tien procent beste dienstenondernemingen beschouwen. We vinden daarentegen nauwelijks lead firms terug in volgende sectoren: ‘onderwijs’, ‘openbaar bestuur’, ‘kunst en recreatie’ en ‘gezondheidszorg’.

Tabel 2: Aantal lead firms volgens economische activiteit (in 2012)

Economische activiteit	Totaal diensten	(B, AP^N)	
		$p = 0.75$	$p = 0.90$
G Groot- en detailhandel	15,212	187	40
H Vervoer en opslag	2,885	42	16
I Horeca	3,335	6	1
J Informatie en communicatie	1,380	42	8
K Financiële activiteiten	2,179	39	23
L Onroerend goed	735	13	1
M Vrije beroepen en onderzoek	4,023	39	9
N Administratie	1,646	29	12
O Openbaar bestuur	11	1	0
P Onderwijs	108	0	0
Q Gezondheidszorg	916	4	0
R Kunst en recreatie	341	2	2
S Overige diensten	53	0	0

Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013) en Baert and Reynaerts (2014a).

Wanneer we vervolgens de representativiteit van de sectorale verdeling van de lead firms voor de totale dienstensector nagaan, stellen we vast dat de meeste ondernemingen in de Vlaamse dienstensector inderdaad actief zijn in de sector ‘groot- en detailhandel’, zie Figuur 11 in bijlage B. De sector ‘vervoer en opslag’ is daarentegen samen met de sectoren ‘informatie en communicatie’,

⁵Een meer gedetailleerd beeld per NACE 2-cijfer sector is terug te vinden in tabel 14 in bijlage B.

‘financiële activiteiten’ en ‘administratie’ oververtegenwoordigd wat het procentuele aantal lead firms betreft. Daarnaast stellen we vast dat we maar weinig lead firms terugvinden in de ‘horeca’, ondanks het feit dat deze sector relatief goed vertegenwoordigd is in de totale dienstensector.

2.2. Kennisintensiteit van lead firms

Wanneer we de classificatie van economische sectoren naar kennisintensiteit van Eurostat (2015) hanteren, toont Tabel 3 dat het merendeel van de dienstengerelateerde lead firms behoort tot sectoren met een lage kennisintensiteit. Deze laagtechnologische sectoren zullen in de toekomst wellicht weinig bijkomende toegevoegde waarde en tewerkstelling creëren. Wanneer we aan de hand van Figuur 1 de procentuele verdeling van de lead firms over de verschillende niveaus van kennisintensiteit vergelijken met de procentuele verdeling voor de Vlaamse dienstensector in haar geheel, stellen we vast dat de lead firms desondanks vaker voorkomen in kennisintensieve sectoren dan wat men zou kunnen verwachten op basis van de algemene trend in de dienstensector.

Tabel 3: Aantal lead firms volgens kennisintensiteit (in 2012)

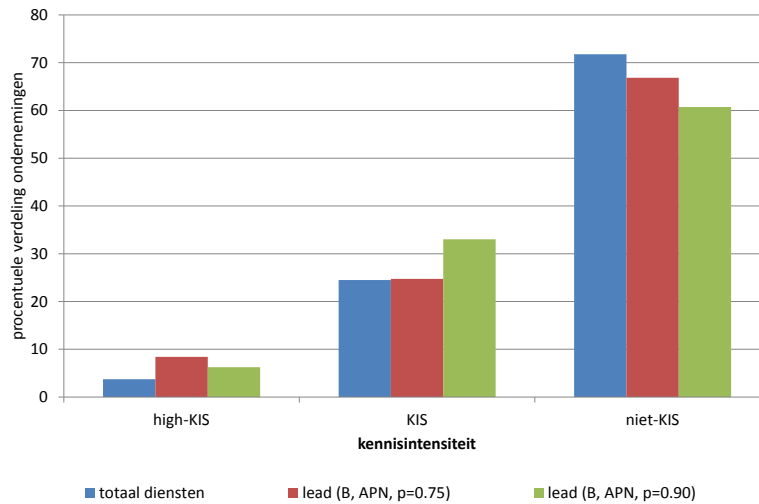
Kennisintensiteit	Totaal diensten	(B, AP^N)	
		$p = 0.75$	$p = 0.90$
high- KIS	1,221	34	7
KIS	8,045	100	37
niet-KIS	23,558	270	68

Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013) en Baert and Reynaerts (2014a).

2.3. Bedrijfsgrootte en leeftijd van lead firms

We kunnen eveneens nagaan of de dienstengerelateerde lead firms zich van de niet-lead firms onderscheiden in termen van bedrijfsomvang en leeftijd. In Tabel 4 wordt het aantal lead firms weergegeven op basis van het aantal tewerkgestelden in de onderneming. We onderscheiden hiertoe zes grootteklassen: (i) 10 tot 49 werknemers, (ii) 50 tot 99 werknemers, (iii) 100 tot 249 werknemers, (iv) 250 tot 499 werknemers, (v) 500 tot 999 werknemers, en (vi) meer dan 1000 werknemers. De cijfergegevens uit Tabel 4 tonen dat het merendeel van de lead firms in 2012 kleine en middelgrote zijn; deze ondernemingen creëren met andere woorden werkgelegenheid voor maximaal 250 werknemers. Bovendien

Figuur 1: Representativiteit lead firms in totale dienstensector volgens kennisintensiteit (in 2012)

Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013) en Baert and Reynaerts (2014a).

Tabel 4: Aantal lead firms volgens bedrijfsomvang (in 2012)

Bedrijfsomvang	Totaal diensten	(B, AP^N)	
		$p = 0.75$	$p = 0.90$
Klein	31,156	155	28
1-9	23,523	0	0
10-49	7,633	155	28
Middelgroot	1,355	198	67
50-99	830	106	29
100-249	525	92	38
Groot	313	51	17
250-499	157	31	12
500-999	86	10	3
1000-meer	70	10	2

Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013) en Baert and Reynaerts (2014a).

kunnen we op basis van de staafdiagrammen in Figuur 12 in bijlage B besluiten dat de verdeling van de lead firms over de verschillende grootteklassen niet representatief is voor de Vlaamse dienstensector. Deze afwijking is voornamelijk te wijten aan de eerder gestelde voorwaarde dat een lead firm jaarlijks minstens

tien werknemers in dienst moet hebben. We stellen namelijk vast dat meer dan 50 procent van de dienstengerelateerde ondernemingen in Vlaanderen minder dan tien arbeidsplaatsen creëert.

Vermits het merendeel van de lead firms middelgrote ondernemingen zijn, verwachten we dat deze ondernemingen meer *mature* ondernemingen zullen zijn. Tabel 5 geeft hiertoe de leeftijd in jaren in 2012 weer van de lead firms. De meeste lead firms zijn tussen de 20 en de 50 jaar oud, wat in lijn ligt met de verwachtingen voor de totale dienstensector, zie Figuur 13 in bijlage B.

Tabel 5: Aantal lead firms volgens leeftijd (in 2012)

Leeftijd	Totaal diensten	(B, AP^N)	
		$p = 0.75$	$p = 0.90$
1-9	4,505	10	4
10-19	12,028	90	24
20-49	15,022	232	68
50-99	1,237	68	15
100-meer	32	4	1

Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013) en Baert and Reynaerts (2014a).

2.4. Geografische spreiding van lead firms

Vervolgens brengen we de geografische spreiding van de dienstengerelateerde lead firms in kaart. Tabel 6 toont dat de meeste lead firms gevestigd zijn in Brussel en de provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant. Enige voorzichtigheid is echter geboden bij de interpretatie van dit resultaat aangezien hier het zogenaamde *hoofdzeteffect* speelt: wanneer de administratieve hoofdzetel van een onderneming zich in Brussel bevindt, terwijl de eigenlijke dienstverlening elders plaats vindt, wordt Brussel als eigenlijke locatie gerapporteerd in de boekhoudkundige data die we gebruiken in deze analyse. Indien we de geografische spreiding van de dienstenondernemingen en de lead firms in Vlaanderen vergelijken aan de hand van Figuur 14 in bijlage B, stellen we inderdaad vast dat het procentuele aandeel lead firms voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zeer groot is. Tot slot stellen we vast dat er vooral in de provincies Limburg, Oost- en West-Vlaanderen maar weinig lead firms gevestigd zijn.

De geografische spreiding van de dienstengerelateerde lead firms volgens de (B, AP^N) -definitie wordt daarnaast ook grafisch weergegeven in Figuur 2, waar het aantal dienstengerelateerde lead firms weergegeven wordt op arrondissementsniveau en waarbij respectievelijk het 75^e en 90^e percentiel gekozen werden

Tabel 6: Aantal lead firms volgens provincie/bestuurlijk arrondissement
(in 2012)

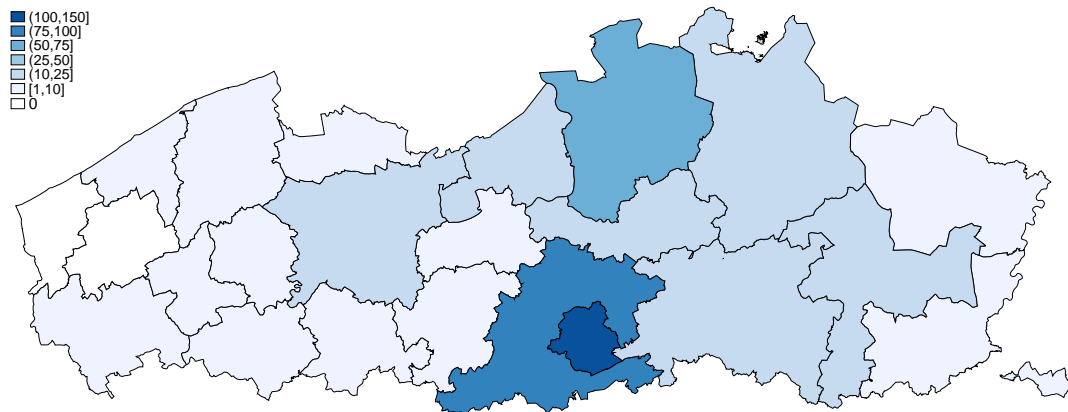
Provincie/Arrondissement	Totaal diensten	(B, AP^N)	
		$p = 0.75$	$p = 0.90$
Antwerpen	8,607	97	28
Antwerpen	5,295	72	22
Mechelen	1,509	13	3
Turnhout	1,803	12	3
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	5,534	143	46
Limburg	3,262	16	2
Hasselt	1,811	11	1
Maaseik	788	3	1
Tongeren	663	2	0
Oost-Vlaanderen	5,510	35	8
Aalst	851	4	1
Dendermonde	676	2	0
Eeklo	247	1	0
Gent	2,281	14	3
Oudenaarde	407	2	0
Sint-Niklaas	1,048	12	4
Vlaams-Brabant	4,406	90	24
Halle-Vilvoorde	2,646	77	22
Leuven	1,760	13	2
West-Vlaanderen	5,505	23	4
Brugge	1,390	6	1
Diksmuide	174	0	0
Ieper	401	2	0
Kortrijk	1,437	10	3
Oostende	598	1	0
Roeselare	771	3	0
Tielt	386	1	0
Veurne	348	0	0

Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013) en Baert and Reynaerts (2014a).

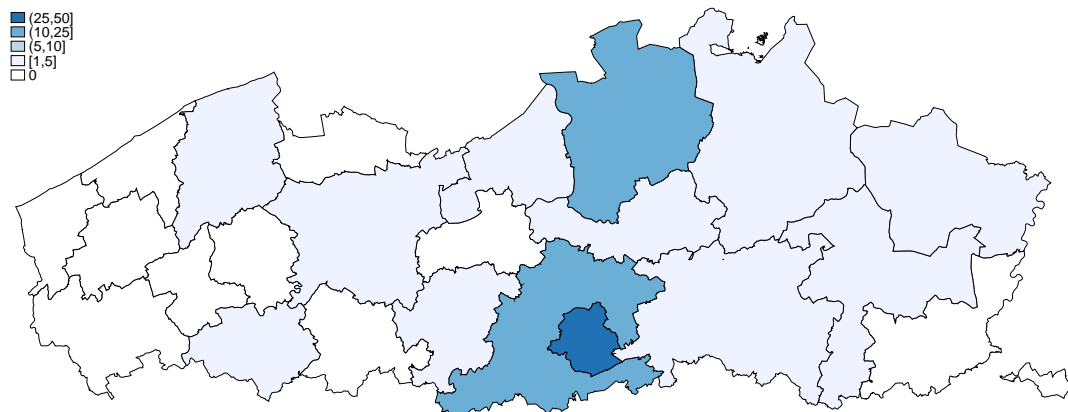
als referentie. De interpretatie van de figuren is eenvoudig: hoe donkerder de kleur van het arrondissement, hoe meer lead firms er gevestigd zijn. Wanneer we het Brussels Hoofdstedelijk Gewest buiten beschouwing laten, zien we dat de arrondissementen Antwerpen, Halle-Vilvoorde, Gent, Mechelen en Turnhout de meeste sleutelondernemingen uit de dienstensector huisvesten.

Figuur 2: Aantal lead firms volgens bestuurlijk arrondissement (in 2012)

(a) 75ste percentiel, (B, AP^N) -definitie

(b) 90ste percentiel, (B, AP^N) -definitie

Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013) en Baert and Reynaerts (2014a).

3. De economische kenmerken van middle firms

Baert and Reynaerts (2014b) definiëren een middle firm als een onderneming die vandaag gekenmerkt wordt door een toenemend belang binnen de Vlaamse dienstensector en die er eveneens in slaagt om aanzienlijke productiviteitswinsten te boeken. Dergelijke ondernemingen hebben het potentieel om op termijn uit te groeien tot sleutelbedrijven binnen de Vlaamse dienstensector. Concreet wordt het belang van een onderneming gemeten aan de hand van de toegevoegde waarde die deze onderneming creëert binnen de totale dienstensector, terwijl de productiviteit van de onderneming wordt uitgedrukt door middel van de arbeidsproductiviteit. We beschouwen een dienstenonderneming daarbij als middle firm als ze, gedurende de periode 2009-2012, een minimale gemiddelde groei in belang en productiviteit realiseert van 10 of 20 procent, en ze in 2009 minstens tien werknemers tewerkstelt. Voor een meer gedetailleerde bespreking van de maatstaven ‘belang’ en ‘arbeidsproductiviteit’ en het begrip ‘middle firm’ verwijzen we de lezer naar Baert and Reynaerts (2014b).

Tabel 7: Aantal middle firms volgens de verschillende definities (in 2012)

Definitie	Totaal diensten	Middle Firms	
		$\dot{B} > 20,$ $\dot{A}P > 20$	$\dot{B} > 10,$ $\dot{A}P > 10$
Aantal ondernemingen	32,824	404	112

Noot: \dot{B} en $\dot{A}P$ stellen respectievelijk de gemiddelde jaarlijkse groei van het belang en de arbeidsproductiviteit voor over de periode 2009 tot 2012.

Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013) en Baert and Reynaerts (2014b).

Tabel 7 toont het aantal ondernemingen uit de dienstensector die we kunnen identificeren als middle firm op basis van de definitie uit Baert and Reynaerts (2014b).⁶ We stellen vast dat de definitie voor middle firms, waarbij we een minimale groei van 20 procent opleggen, zeer restrictief is, want we kunnen slechts 129 middle firms identificeren in de totale Vlaamse dienstensector. Wanneer we een gemiddelde jaarlijkse groei van minstens 10 procent in belang en arbeidsproductiviteit vereisen om gecatalogiseerd te worden als middle firm, vinden we 347 middle firms terug. Ook de groep dienstengerelateerde middle firms omvat meer ondernemingen dan de groep industriële middle firms, maar

⁶Er is een beperkte overlap zichtbaar tussen lead en middle firms in de dienstensector onder de middle firms vinden we immers 16 lead firms terug.

het surplus is beperkter dan het geval was bij lead firms. In wat volgt nemen we het 'DNA' van de dienstengerelateerde middle firms onder de loep, met name de sectorale verdeling, kennisintensiteit, bedrijfsomvang en belang, leeftijd, en geografische spreiding.

3.1. Sectorale verdeling van middle firms

Tabel 8 toont de sectorale spreiding van de dienstengerelateerde middle firms.⁷ Ongeacht de specifieke definiëring van een middle firm vinden we het merendeel terug in de sector 'groot- en detailhandel', 'vrije beroepen en onderzoek' en 'vervoer en opslag'. Dienstengerelateerde middle firms komen daarentegen nauwelijks voor in de sectoren 'openbaar bestuur', 'onderwijs', 'gezondheidszorg' of 'kunst en recreatie'. Wanneer we vervolgens de sectorale verdeling van de middle firms vergelijken met de totale Vlaamse dienstensector, zien we dat de Vlaamse dienstensector als geheel ook veel ondernemingen kent die actief zijn binnen de sector 'groot- en detailhandel'. Voor de overige sectoren blijkt de sectorale spreiding van middle firms meer representatief te zijn voor de Vlaamse

Tabel 8: Aantal middle firms volgens economische activiteit (in 2012)

Economische activiteit	Totaal diensten	$\dot{B} > 20,$	$\dot{B} > 10,$
		$\dot{AP} > 20$	$dotAP > 10$
G Groot- en detailhandel	15,212	67	178
H Vervoer en opslag	2,885	12	38
I Horeca	3,335	11	34
J Informatie en communicatie	1,380	9	24
K Financiële activiteiten	2,179	5	10
L Onroerend goed	735	1	5
M Vrije beroepen en onderzoek	4,023	16	40
N Administratie	1,646	8	17
O Openbaar bestuur	11	0	0
P Onderwijs	108	0	0
Q Gezondheidszorg	916	0	0
R Kunst en recreatie	341	0	1
S Overige diensten	53	0	0

Noot: \dot{B} en \dot{AP} stellen respectievelijk de gemiddelde jaarlijkse groei van het belang en de arbeidsproductiviteit voor over de periode 2009 tot 2012.

Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013) en Baert and Reynaerts (2014b).

⁷Een meer gedetailleerd beeld per NACE 2-cijfer sector is terug te vinden in tabel 15 in bijlage B.

dienstensector als geheel dan de dienstengerelateerde lead firms, zie Figuur 11 in bijlage B.

3.2. Kennisintensiteit van middle firms

Wanneer we een licht werpen op de verdeling van de dienstengerelateerde middle firms naar kennisintensiteit, merken we dat ook zij - net als de lead firms uit de dienstensector - voornamelijk niet-kennisintensieve economisch activiteiten ontplooiën. Tabel 9 toont immers dat de meeste middle firms behoren tot de niet-kennisintensieve sectoren. Figuur 3 toont dat het segment van de zeer kennisintensieve sectoren een hoger aandeel middle firms bevat dan wat we verwachten op basis van de verdeling naar kennisintensiteit voor wat de totale dienstensector betreft, maar dat dit ook het geval is voor het aantal niet-kennisintensieve middle firms.

Tabel 9: Aantal middle firms volgens kennisintensiteit (in 2012)

Kennisintensiteit	Totaal diensten	$\dot{B} > 20,$	$\dot{B} > 10,$
		$\dot{A}P > 20$	$\dot{A}P > 10$
high-KIS	1,221	8	22
KIS	8,045	25	59
niet-KIS	23,558	96	266

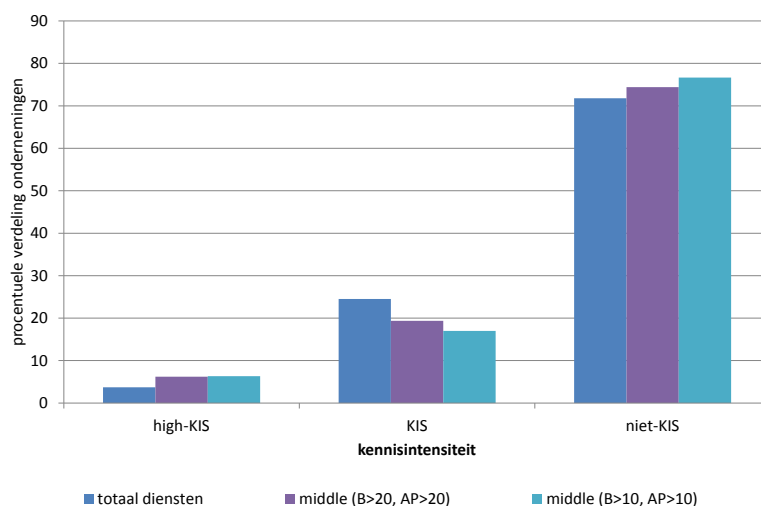
Noot: \dot{B} en $\dot{A}P$ stellen respectievelijk de gemiddelde jaarlijkse groei van het belang en de arbeidsproductiviteit voor over de periode 2009 tot 2012.

Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013) en Baert and Reynaerts (2014b).

3.3. Bedrijfsomvang en leeftijd van middle firms

Vermits middle firms ondernemingen zijn die zowel in termen van belang als productiviteit fors groeien, verwachten we dat deze ondernemingen over het algemeen iets kleiner zijn dan de dienstengerelateerde lead firms. In Tabel 10 wordt hiertoe de spreiding weergegeven van de middle firms op basis van de omvang van de onderneming gemeten aan de hand van het aantal tewerkgestelden. Dit vermoeden wordt bevestigd, daar het merendeel van de middle firms inderdaad kleine ondernemingen betreft die minder dan 50 werknemers tewerkstellen. Daarnaast stellen we eveneens vast dat een aantal middle firms in 2012 minder dan tien werknemers in dienst heeft; deze ondernemingen hebben met andere woorden hun personeelsbestand gereduceerd over de periode 2009

Figuur 3: Representativiteit middle firms in totale dienstensector volgens kennisintensiteit (in 2012)

Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013).

Tabel 10: Aantal middle firms volgens bedrijfsgrootte (in 2012)

Bedrijfsgrootte	Totaal diensten	$\dot{B} > 20,$	$\dot{B} > 10,$
		$\dot{A}P > 20$	$\dot{A}P > 10$
Klein	31,156	108	301
1-9	23,523	22	43
10-49	7,633	86	258
Middelgroot	1,355	20	42
50-99	830	14	25
100-249	525	6	17
Groot	313	1	4
250-499	157	1	4
500-999	86	0	0
1000-meer	70	0	0

Noot: \dot{B} en $\dot{A}P$ stellen respectievelijk de gemiddelde jaarlijkse groei van het belang en de arbeidsproductiviteit voor over de periode 2009 tot 2012.

Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013) en Baert and Reynaerts (2014b).

tot 2012. De staafdiagrammen in Figuur 12 in bijlage B tonen dat de verdeling van de middle firms over de verschillende grootteklassen niet representatief is

voor de Vlaamse industrie. Deze afwijking is voornamelijk het gevolg van de eerder gestelde voorwaarde dat een middle firm bij aanvang van de periode minstens tien arbeidsplaatsen moet voorzien.

Tabel 11 geeft vervolgens de leeftijd in jaren in 2012 weer van de dienstengerelateerde middle firms. We stellen vast dat meer dan de helft van de middle firms tussen de 10 en 50 jaar oud is, waarmee ze relatief jonger zijn dan de lead firms in dezelfde sector. Net zoals het geval was voor de lead firms vormt deze verdeling van de middle firms over de verschillende leeftijdscategorieën een tamelijk correcte afspiegeling van de leeftijd die men zou verwachten op basis van de totale dienstensector, zie Figuur 13 in bijlage B.

Tabel 11: Aantal *middle firms* volgens leeftijd (in 2012)

Leeftijd	Totaal diensten	$\dot{B} > 20,$	$\dot{B} > 10,$
		$\dot{A}P > 20$	$\dot{A}P > 10$
1-9	4,505	19	42
10-19	12,028	48	117
20-49	15,022	48	161
50-99	1,237	14	27
100-meer	32	0	0

Noot: \dot{B} en $\dot{A}P$ stellen respectievelijk de gemiddelde jaarlijkse groei van het belang en de arbeidsproductiviteit voor over de periode 2009 tot 2012.

Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013) en Baert and Reynaerts (2014b).

3.4. Geografische spreiding van middle firms

Tabel 12 brengt vervolgens de geografische spreiding van de dienstengerelateerde middle firms in kaart. Wanneer we kijken naar de verdeling van het aantal middle firms op provinciaal niveau, zien we dat de meest beloftevolle ondernemingen in de Vlaamse dienstensector gevestigd zijn in Brussel en de provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant, waarbij evenwel opnieuw rekening gehouden moet worden met het *hoofdzeteffect* (zie sectie 2.4). Wanneer we de geografische spreiding van de dienstenondernemingen en de dienstengerelateerde middle firms in Vlaanderen vergelijken aan de hand van Figuur 14 in appendix B, zien we dat vooral Limburg en Oost-Vlaanderen achterop hinken, wat ook het geval was met betrekking tot het aantal daar gevestigde dienstengerelateerde lead firms.

Tabel 12: Aantal middle firms volgens provincie/bestuurlijk arrondissement (in 2012)

Provincie/Arrondissement	Totaal diensten	$\dot{B} > 20,$	$\dot{B} > 10,$
		$\dot{A}P > 20$	$\dot{A}P > 10$
Antwerpen	8,607	44	106
Antwerpen	5,295	31	76
Mechelen	1,509	8	17
Turnhout	1,803	5	13
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	5,534	30	77
Limburg	3,262	4	19
Hasselt	1,811	3	12
Maaseik	788	1	4
Tongeren	663	0	3
Oost-Vlaanderen	5,510	9	45
Aalst	851	3	8
Dendermonde	676	1	8
Eeklo	247	1	3
Gent	2,281	3	17
Oudenaarde	407	0	3
Sint-Niklaas	1,048	1	6
Vlaams-Brabant	4,406	23	53
Halle-Vilvoorde	2,646	17	37
Leuven	1,760	6	16
West-Vlaanderen	5,505	19	47
Brugge	1,390	8	17
Diksmuide	174	1	2
Ieper	401	1	1
Kortrijk	1,437	6	13
Oostende	598	2	5
Roeselare	771	0	7
Tielt	386	0	1
Veurne	348	1	1

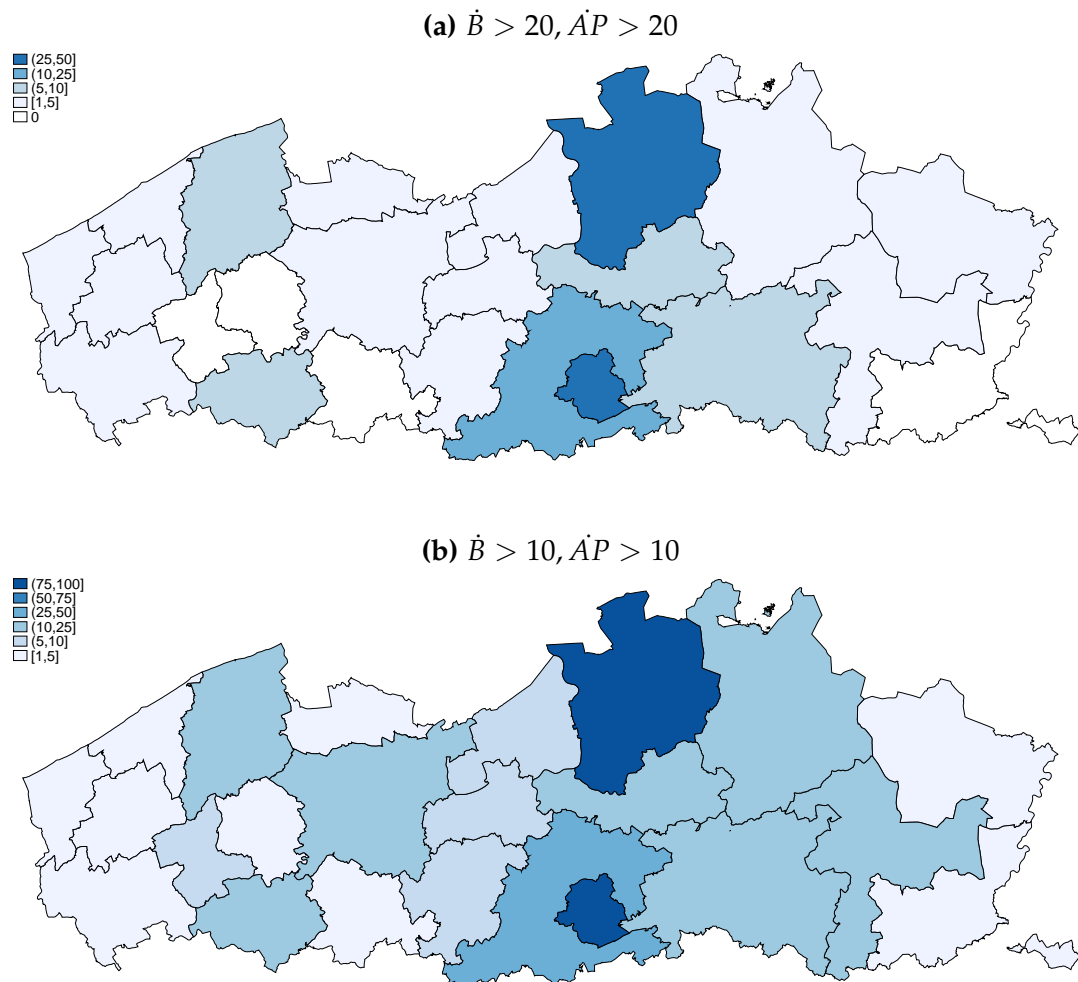
Noot: \dot{B} en $\dot{A}P$ stellen respectievelijk de gemiddelde jaarlijkse groei van het belang en de arbeidsproductiviteit voor over de periode 2009 tot 2012.

Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013) en Baert and Reynaerts (2014b).

De regionale spreiding van de dienstengerelateerde middle firms wordt eveneens in kaart gebracht in Figuur 4. De interpretatie van deze figuur is als volgt: hoe donkerder het bestuurlijk arrondissement is ingekleurd, des te meer middle firms er in dit arrondissement gevestigd zijn. We stellen vast dat – ongeacht de gekozen definitie – het grootste aantal middle firms gevestigd is in de arrondissementen Antwerpen en Halle-Vilvoorde, waar zich eveneens een groot aandeel

dienstengerelateerde lead firms situeren.

Figuur 4: Aantal middle firms volgens bestuurlijk arrondissement (in 2012)

Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013) en Baert and Reynaerts (2014b).

4. Het economisch belang van lead en middle firms

De Ruytter *et al.* (2012) stellen vast dat 20 procent van de ondernemingen in Vlaanderen verantwoordelijk is voor 80 procent van de tewerkstelling en toegevoegde waarde. Gezien dienstengerelateerde lead firms geïdentificeerd werden als de meest succesvolle dienstenondernemingen verwachten we dat ze van groot belang zijn voor de Vlaamse economie. Dit is niet noodzakelijk het geval voor dienstengerelateerde middle firms, waarvan vooral verwacht kan worden dat zij in de toekomst bovengemiddeld zullen bijdragen tot het Vlaamse economische groeipotentieel. Tabel 13 toont het belang van dienstengerelateerde lead en middle firms voor de totale diensteneconomie in termen van de creatie van toegevoegde waarde en tewerkstelling.⁸

Tabel 13 toont aan dat indien we het 75^e percentiel kiezen als referentie, de lead firms verantwoordelijk zijn voor de creatie van ongeveer 26 tot 28 procent van alle dienstengerelateerde toegevoegde waarde. Wanneer we daarentegen het 90^e percentiel als scherprechter kiezen, zien we dat de lead firms ongeveer 13 procent van de toegevoegde waarde creëren. Wat de tewerkstelling betreft, toont de tabel dat – wanneer we focussen op het 75^e percentiel – de lead firms zo'n 11 procent van het totale aantal dienstengerelateerde arbeidsplaatsen creëren. De minder omvangrijke groep van lead firms die ontstaat indien we het 90^e percentiel nemen als referentie, voorziet ongeveer 2.4 procent van de dienstengerelateerde arbeidsplaatsen in Vlaanderen. Bovendien voorzien dienstengerelateerde lead firms een groter aandeel van zowel de toegevoegde waardecreatie als de tewerkstelling dan hun industriële tegenhangers, wat voornamelijk te danken is aan het feit dat de groep dienstengerelateerde lead firms omvangrijker is.

Aangezien de middle firms vooral kleine ondernemingen zijn, verwachten we dat deze bedrijven in mindere mate bijdragen tot de creatie van toegevoegde waarde en tewerkstelling. Concreet toont Tabel 13 aan dat op basis van de restrictieve ($\dot{B} > 20, \dot{A}P > 20$)-definitie, de middle firms verantwoordelijk zijn voor de creatie van een half tot anderhalf procent van de toegevoegde waarde in de Vlaamse industrie. Indien we daarentegen de ($\dot{B} > 10, \dot{A}P > 10$)-definitie hanteren, zien we dat de middle firms maximaal 3 procent van de toegevoegde waarde creëren. Wat de tewerkstelling betreft, stellen we vast dat de middle firms ongeveer een half tot anderhalf procent van de arbeidsplaatsen creëren, dit ten opzichte van bijna 10 procent voor de industriële middle firms (Baert and

⁸We willen de lezer erop wijzen dat de totale diensteneconomie in dit rapport gedefinieerd is als het geheel van dienstensectoren (NACE 2-cijfer sectoren 45 t.e.m. 95) waarvoor *alle* cijfergegevens voor toegevoegde waarde en tewerkstelling beschikbaar zijn voor de *volledige* periode 2005 tot 2012, zie paragraaf 1.

Tabel 13: Belang van lead en middle firms in termen van toegevoegde waarde (in miljoenen EUR) en tewerkstelling (2005–2012)

Economische belang	Jaar	Totaal diensten	Lead firms		Middle firms	
			B, AP^N		$\dot{B} > 20,$	$\dot{B} > 10,$
			$p = 0.75$	$p = 0.90$	$\dot{AP} > 20$	$\dot{AP} > 10$
Toegevoegde waarde	2005	49,844	14,035 (28.16)	6,876 (13.80)	503 (1.01)	1,006 (2.02)
	2006	50,905	13,755 (27.02)	6,709 (13.18)	521 (1.02)	1,060 (2.08)
	2007	52,514	14,035 (26.73)	7,181 (13.67)	512 (0.97)	1,090 (2.07)
	2008	52,111	13,853 (26.58)	7,210 (13.84)	430 (0.83)	972 (1.86)
	2009	54,057	14,272 (26.40)	7,370 (13.63)	200 (0.37)	685 (1.27)
	2010	54,213	15,087 (27.83)	7,179 (13.24)	508 (0.94)	1,135 (2.09)
	2011	52,732	14,246 (27.02)	6,848 (12.99)	812 (1.54)	1,497 (2.84)
	2012	52,473	14,508 (27.65)	6,652 (12.68)	848 (1.54)	1,644 (2.84)
Tewerkstelling	2005	643,680	74,111 (11.51)	15,880 (2.47)	3,224 (0.50)	8,944 (1.39)
	2006	679,363	75,388 (11.10)	16,374 (2.41)	3,333 (0.49)	9,211 (1.36)
	2007	703,685	75,824 (10.78)	16,819 (2.39)	3,375 (0.48)	9,541 (1.36)
	2008	760,698	77,771 (10.22)	17,278 (2.27)	3,451 (0.45)	9,862 (1.30)
	2009	702,205	78,722 (11.21)	17,313 (2.47)	3,789 (0.54)	10,437 (1.49)
	2010	738,610	81,486 (11.03)	17,387 (2.35)	3,755 (0.51)	10,307 (1.40)
	2011	769,178	83,060 (10.80)	17,768 (2.31)	4,043 (0.53)	10,821 (1.41)
	2012	770,613	84,620 (10.98)	18,079 (2.35)	3,985 (0.52)	11,134 (1.44)

Noot: De procentuele bijdrage van de lead en middle firms wordt tussen haakjes gerapporteerd.

Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013) en Baert and Reynaerts (2014a,b).

Reynaerts, 2014a). In tegenstelling tot de groep van industriële middle firms zijn de dienstengerelateerde middle firms momenteel dus van gering economisch belang.

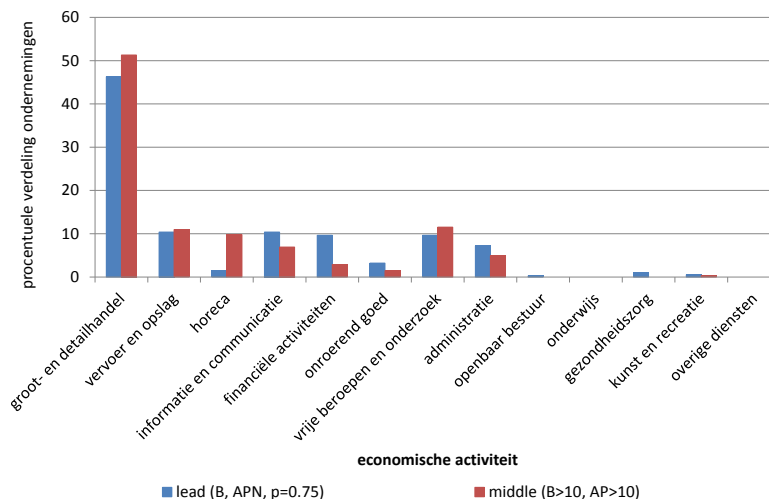
5. Gelijkenissen en verschillen tussen lead en middle firms

Om verder inzicht te verwerven in de onderlinge gelijkenissen en verschillen tussen lead en middle firms uit de dienstensector vergelijken we, in wat volgt, de economische kenmerken van beide groepen. We focussen hierbij enerzijds op de lead firms die geïdentificeerd zijn aan de hand van de $(B, AP^N, p = 0.75)$ -definitie, en anderzijds op de middle firms volgens de $(\dot{B} > 10, \dot{AP} > 10)$ -definitie.

5.1. Gelijkenissen en/of verschillen in economische activiteit

Secties 2.1 en 3.1 leren ons dat de meeste lead en middle firms actief zijn in gelijkaardige economische sectoren. Met name zijn beiden oververtegenwoordigd in de sectoren 'groot- en detailhandel', 'vrije beroepen en onderzoek' en 'vervoer en opslag'. Deze vaststelling wordt gevisualiseerd in Figuur 5, die de procentuele verdeling van het aantal dienstengerelateerde lead firms afzet tegen de verdeling van dienstengerelateerd middle firms over de verschillende besproken economische sectoren. Twee opvallende uitschieters zijn de sector 'horeca', waar wel tamelijk veel middle firms activiteiten ontplooiën maar waar nauwelijks lead firms actief zijn, en de sector 'financiële activiteiten', waar wel veel lead firms voorkomen maar nauwelijks middle firms.

Figuur 5: Percentage lead en middle firms volgens economische activiteit (in 2012)

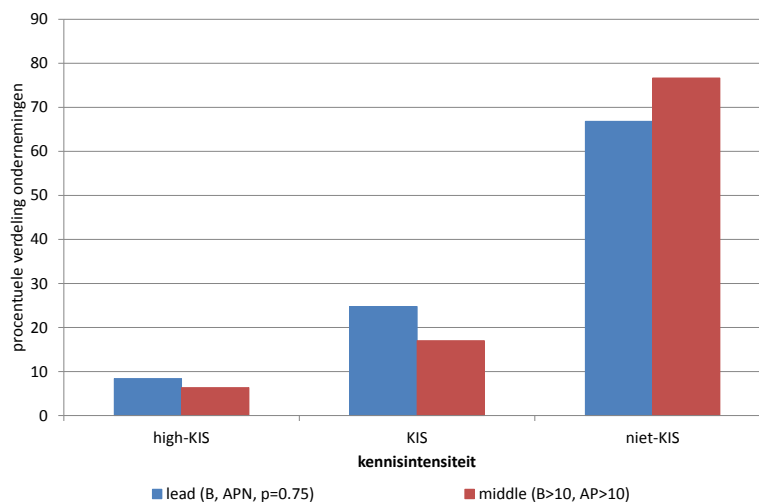

Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013) en Baert and Reynaerts (2014a,b).

5.2. Gelijkenissen en/of verschillen in kennisintensiteit

Secties 2.2 en 3.2 tonen dat zowel lead als middle firms in de dienstensector in hoofdzaak gekarakteriseerd worden door een lage kennisintensiteit. Ook Baert and Reynaerts (2014b) komen tot dit besluit, wanneer zij de technologie-intensiteit van industriële lead en middle firms onder de loep nemen. Wanneer we het procentuele aandeel van de lead en middle firms voor de kennisintensieve sectoren vergelijken, bemerken we nauwelijks een verschil. Wanneer we echter focussen op de niet-kennisintensieve sectoren, stellen we vast dat het procentuele aandeel van de lead firms lager is, terwijl de middle firms procentueel minder voorkomen in sectoren met een gemiddelde kennisintensiteit.

Figuur 6: Percentage lead en middle firms volgens technologie-intensiteit (in 2012)

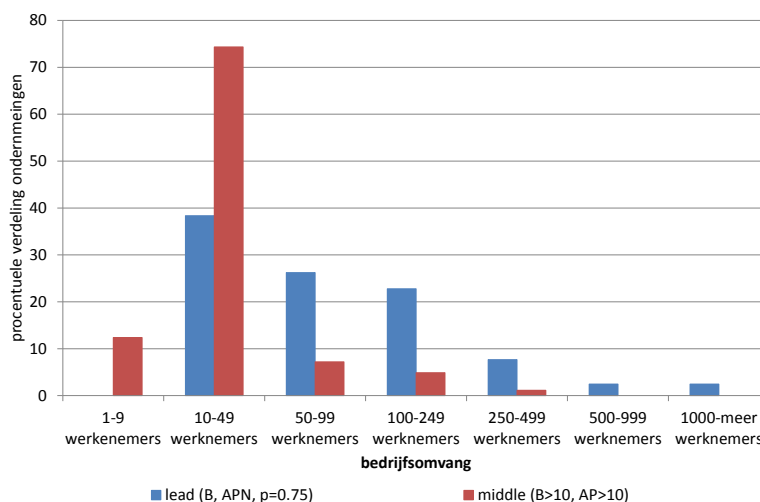
Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013) en Baert and Reynaerts (2014a,b).

5.3. Gelijkenissen en/of verschillen in bedrijfsomvang

Baert and Reynaerts (2014a) besluiten dat de industriële lead firms over het algemeen middelgrote en grote ondernemingen zijn die instaan voor de creatie van bijna 40 procent van de toegevoegde waarde en 20 procent van de tewerkstelling. Ook concluderen zij dat industriële middle firms veelal kleinere ondernemingen zijn met minder dan 50 werknemers. De procentuele verdeling van de dienstengerelateerde lead en middle firms over de verschillende grootteklassen, grafisch geïllustreerd in Figuur 7, bevestigt dit plaatje: het procentuele aandeel van de

lead firms is immers ook in de dienstensector veel hoger voor de grootteklassen die minstens 50 werknemers tellen.

Figuur 7: Percentage lead en middle firms volgens bedrijfsomvang (in 2012)

Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013) en Baert and Reynaerts (2014a,b).

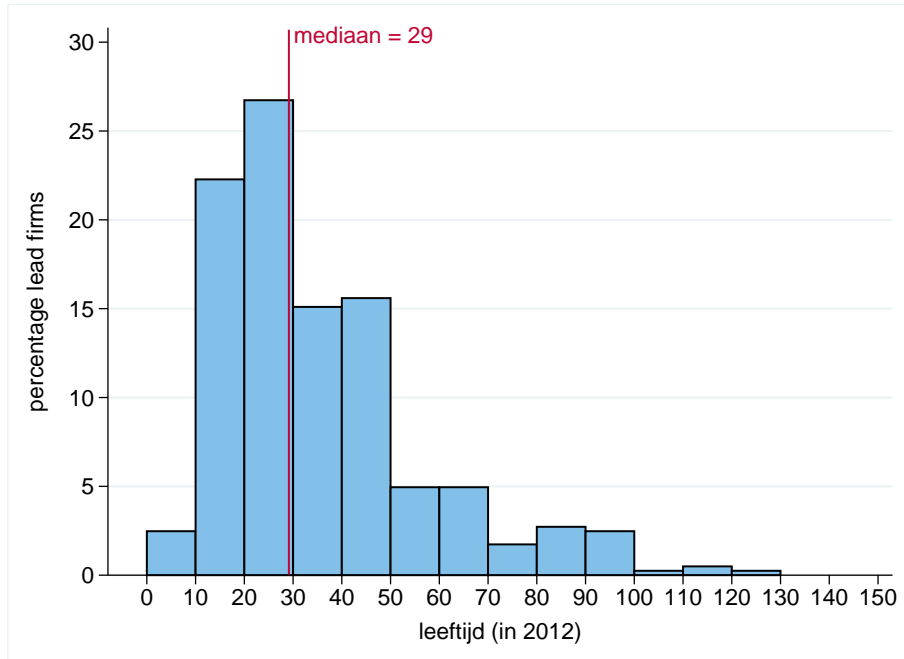
5.4. Gelijkenissen en/of verschillen in leeftijd

Baert and Reynaerts (2014b) concluderen dat, hoewel het merendeel van de industriële lead en middle firms in dezelfde leeftijdscategorie terug te vinden zijn, industriële middle firms over het algemeen jongere ondernemingen zijn dan industriële lead firms. Wanneer we de leeftijd van de lead en de middle firms uit de dienstensector vergelijken, stellen we vast dat ook daar het merendeel van de ondernemingen tussen de 20 en 50 jaar oud is. We kunnen de leeftijd van deze ondernemingen eveneens meer in detail vergelijken met behulp van een histogram, zie Figuur 8. De horizontale as geeft de leeftijd in 2012 van de dienstengerelateerde lead en middle firms weer, terwijl de verticale as het percentage ondernemingen toont in schijven van vijf jaar. De eerste staaf in elke histogram toont met andere woorden het procentuele aandeel van de bedrijven die tussen nul en vijf jaar oud zijn. De rode verticale lijn geeft vervolgens de mediane leeftijd in 2012 weer: voor de lead en middle firms is de mediane leeftijd respectievelijk gelijk aan 29 en 21. In navolging van het patroon geobserveerd voor de industriële lead en middle firms besluiten we dat dienstengerelateerde

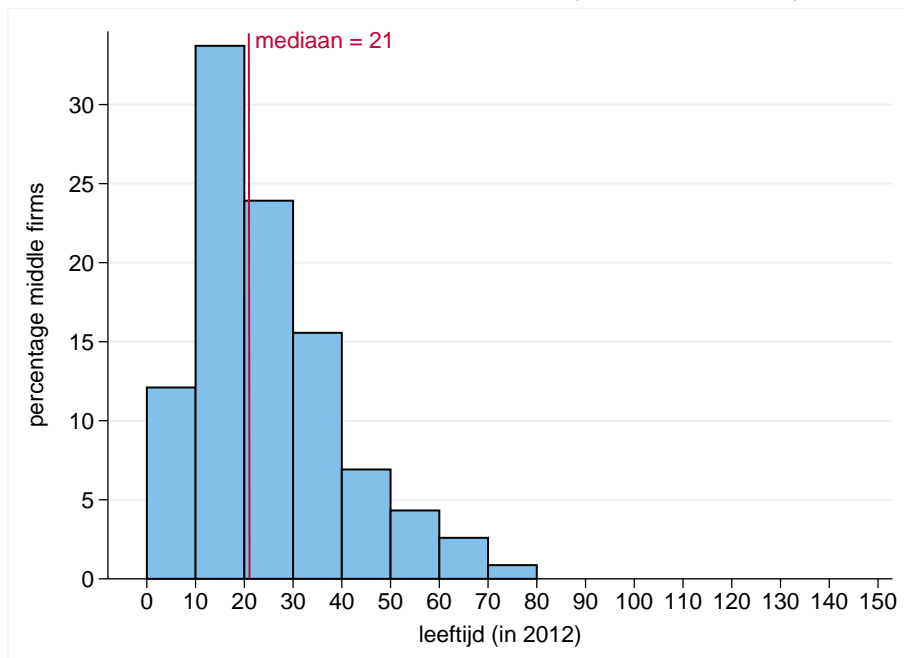
lead en de middle firms in dezelfde leeftijdscategorie terug te vinden zijn, hoewel middle firms typisch iets recenter werden opgericht.

Figuur 8: Verdeling van de leeftijd van lead en middle firms (in 2012)

(a) Lead firms ($B, AP^N, p = 0.75$)

(b) Middle firms ($\dot{B} > 10, \dot{A}P > 10$)

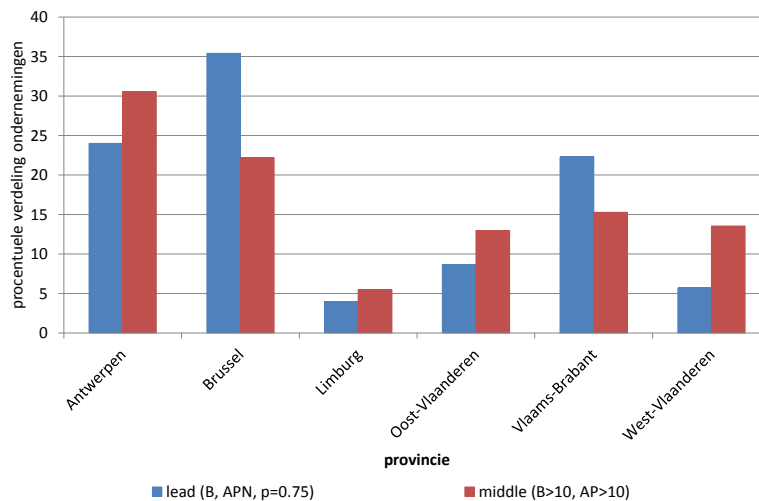

Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013) en Baert and Reynaerts (2014a,b).

5.5. Gelijkenissen en/of verschillen in geografische spreiding

Baert and Reynaerts (2014b) tonen dat de meeste industriële lead en middle firms gevestigd zijn in Antwerpen, West-Vlaanderen en Oost-Vlaanderen. Secties 2.4 en 3.4 tonen daarentegen aan dat de meeste dienstengerelateerde lead en middle firms gevestigd zijn in Brussel en de provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant. Figuur 9 diept de onderlinge verschillen/gelijkenissen in de geografische spreiding van dienstengerelateerde middle en lead firms over de verschillende Vlaamse provincies verder uit. Net zoals het geval was bij de industriële lead firms, blijkt hun aanwezigheid in Limburg veeleer beperkt.

Figuur 9: Percentage lead en middle firms volgens provincie (in 2012)

Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013) en Baert and Reynaerts (2014a,b).

6. Transformatie van lead firms sinds 2005: de industriële versus de dienstensector

Tot slot laat een vergelijking van de in dit rapport gepresenteerde bevindingen met de resultaten in Baert and Reynaerts (2014a) toe om de dynamische evolutie van het economische belang, in termen van toegevoegde waarde en tewerkstelling, van zowel industriële als dienstengerelateerde sleutelondernemingen in Vlaanderen tegenover elkaar te plaatsen. Analoog aan de voorgaande sectie focussen we hierbij op de lead firms die geïdentificeerd zijn aan de hand van de $(B, AP^N, p = 0.75)$ -definitie.

Om enig inzicht te krijgen in de evolutie van het economische belang van beide groepen, gaan we na hoe industriële en dienstengerelateerde lead firms presteren in vergelijking met een typisch bedrijf uit, respectievelijk, de industriële en de dienstensector. Daartoe definiëren we het *relatieve belang* van lead firms uit één van beide sectoren als de factor waarmee men de gemiddelde toegevoegde waarde per bedrijf in de totale sector moet vermenigvuldigen om de gemiddelde toegevoegde waarde per *lead firm* in die sector te bekomen. Indien de groep industriële lead firms bestaat uit N_{ind^*} ondernemingen die in jaar t gezamenlijk een toegevoegde waarde van $TW_{ind^*,t}$ realiseren, terwijl de totale industriële sector in dat jaar $N_{ind,t}$ ondernemingen omvat die in datzelfde jaar gezamenlijk $TW_{ind,t}$ aan toegevoegde waarde produceren, definiëren we het relatieve belang $RB_{ind,t}$ van lead firms in de industriële sector in jaar t als volgt:

$$RB_{ind,t} = \frac{TW_{ind^*,t}/N_{ind^*}}{TW_{ind,t}/N_{ind,t}}.$$

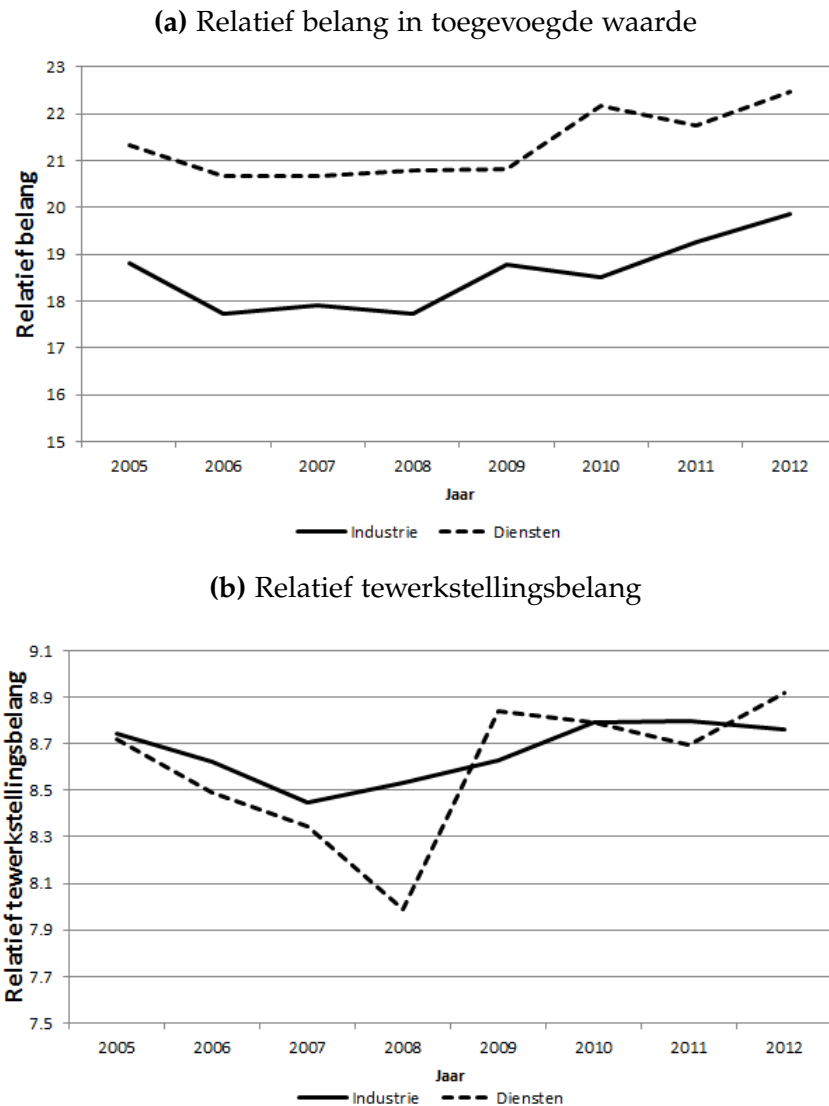
Intuïtief geeft deze maatstaf voor een specifiek jaar t weer hoeveel keer meer toegevoegde waarde een gemiddelde industriële lead firm produceert, in vergelijking met een typisch bedrijf uit de gehele industrie. Hoe hoger de waarde van deze index, hoe groter het belang van een gemiddelde lead firm in de totale industriële toegevoegde waardecreatie.

Analoog definiëren we het *relatieve tewerkstellingsbelang* van lead firms uit één van beide sectoren als de factor waarmee men het gemiddeld aantal werknemers per bedrijf in de totale sector moet vermenigvuldigen om het gemiddeld aantal werknemers per *lead firm* in die sector te bekomen. Indien de groep industriële lead firms in jaar t gezamenlijk $E_{ind^*,t}$ werknemers tewerkstellen, terwijl de totale industriële sector in dat jaar gezamenlijk $E_{ind,t}$ werknemers telt, wordt het relatieve tewerkstellingsbelang $RTB_{ind,t}$ van lead firms in de industriële sector in jaar t als volgt gedefinieerd:

$$RTB_{ind,t} = \frac{E_{ind^*,t}/N_{ind^*}}{E_{ind,t}/N_{ind,t}}.$$

Intuïtief geeft deze maatstaf voor een specifiek jaar t weer hoeveel keer meer werknemers een gemiddelde industriële lead firm tewerkstelt, in vergelijking met het typische tewerkstellingsniveau in de gehele industrie. Hoe hoger de waarde, hoe groter het belang van een lead firm in de totale industriële tewerkstelling.

Figuur 10: Evolutie economisch belang van industriële versus dienstengerelateerde lead firms (2005-2012)

Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013) en Baert and Reynaerts (2014a).

Het resultaat van deze oefening voor zowel de industrie als de dienstensector wordt weergegeven in Figuur 10. Het bovenste paneel geeft daarbij aan dat lead firms in zowel de diensten als industrie aan relatief belang wonnen vanaf 2008. Dit wijst op een steeds groter wordende discrepantie tussen wat een typische onderneming in de Vlaamse industriële of dienstensector aan toegevoegde waarde

produceert, en wat een corresponderende lead firm realiseert aan toegevoegde waarde. Uit de figuur kunnen we afleiden dat een gemiddelde lead firm in de dienstensector in 2012 zo'n 22.5 maal meer toegevoegde waarde produceert dan een typische dienstenonderneming, terwijl een gemiddelde industriële lead firm gemiddeld genomen 20 maal meer toegevoegde waarde realiseert in vergelijking met een typische industriële onderneming. Daarenboven blijkt het relatieve belang van dienstengerelateerde lead firms dat van de industriële lead firms consistent te overstijgen. Vervolgens geeft het onderste paneel aan dat lead firms in zowel de diensten als industrie, ten opzichte van het geheel van ondernemingen in hun respectievelijke sectoren, hun tewerkstellingsbelang ook zagen toenemen tussen 2005 en 2012, zodat een typische lead firm vandaag zo'n 8.7 tot 8.9 maal meer werknemers tewerkstelt in vergelijking met een gemiddeld bedrijf uit hun corresponderende sector. Deze bemerking is des te opvallender aangezien beiden hun tewerkstellingsbelang zagen afnemen in aanloop naar de economische crisis in 2008. Tot slot stellen we vast dat de lead firms uit de dienstensector de industriële lead firms recent overstijgen wat betreft relatief tewerkstellingsbelang.

Referenties

- Baert, L. and Reynaerts, J. (2013a), "Competitiviteit en exportperformantie van de Vlaamse economie: een internationale vergelijking 2010-2011," *Beleidsrapport STORE-B-13-020*, Steunpunt Ondernemen & Regionale Economie. [i]
- (2013b), "Het transformatiepotentieel van de Vlaamse economie. De competitieve evolutie van industrie en diensten 2005–2011," *Beleidsrapport STORE-B-13-019*, Steunpunt Ondernemen & Regionale Economie. [i, 1]
- (2014a), "De economische activiteit en het transformatieproces van lead firms in Vlaanderen sinds 2005," *Beleidsrapport STORE-B-14-013*, Steunpunt Ondernemen & Regionale Economie. [i, 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25]
- (2014b), "De economische activiteit van middle firms in Vlaanderen," *Beleidsrapport STORE-B-14-014*, Steunpunt Ondernemen & Regionale Economie. [i, 1, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23]
- Bureau van Dijk (2013), "Amadeus. A Database of Comparable Financial Information for Public and Private Companies Across Europe," *Database*, URL <http://www.bvdinfo.com/Products/Company-Information/International/Amadeus>. [1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 28, 29]
- De Ruytter, S., Goesaert, T., Konings, J. and Reynaerts, J. (2012), "Sectoranalyse van de Vlaamse Industrie," *Beleidsrapport STORE-B-12-001*, Steunpunt Ondernemen & Regionale Economie, URL <https://prep.cc.kuleuven.be/steunpuntore/publicaties-1/20120703beleidsrapport.pdf>. [17]
- De Ruytter, S. and Lecocq, C. (2015), "Lead firms in de Vlaamse industrie en de productiviteit van andere ondernemingen in de regio," *Beleidsrapport STORE-B-14-017*, Steunpunt Ondernemen & Regionale Economie. [3]
- Eurostat (2008), "NACE Rev. 2 Statistical Classification of Economic Activities in the European Community," *Tech. rep.*, Eurostat Methodologies and Working Papers, European Commission, URL http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-RA-07-015/EN/KS-RA-07-015-EN.PDF. [1]
- (2015), "Eurostat indicators on High-tech industry and Knowledge - intensive services," *Tech. rep.*, Eurostat Glossary, URL http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/Annexes/htec_esms_an3.pdf. [5]

A. Aantal lead en middle firms volgens NACE 2-cijfer classificatie

Tabel 14: Aantal lead firms volgens NACE2-cijfer classificatie

NACE 2-cijfer sector	Totaal diensten	(B, AP ^N)	
		$p = 0.75$	$p = 0.90$
45 Groot- en detailhandel in auto's en motorfietsen	2,529	24	6
46 Groothandel exclusief auto's en motorfietsen	7,515	139	28
47 Detailhandel exclusief auto's en motorfietsen	5,168	24	6
49 Vervoer te land en via pijpleidingen	2,139	6	1
50 Vervoer over water	69	2	1
51 Luchtvaart	12	0	0
52 Opslag en vervoerondersteunende activiteiten	616	34	14
53 Posterijen en koeriers	49	0	0
55 Verschaffen van accommodatie	467	2	0
56 Eet- en drinkgelegenheden	2,868	4	1
58 Uitgeverijen	189	9	1
59 Films, video- en televisieprogramma's en muziek	158	3	2
60 Radio- en televisieprogramma's, abonneetelevisie	14	1	0
61 Telecommunicatie	77	8	4
62 Computerprogrammering en consultancy	875	18	1
63 Dienstverlening op het gebied van informatie	67	3	0
64 Financiële dienstverlening	1,132	33	22
65 Verzekeringen en pensioenfondsen	19	0	0
66 Ondersteuning voor verzekeringen en pensioenfondsen	1,028	6	1
68 Exploitatie van en handel in onroerend goed	735	13	1
69 Rechtskundige en boekhoudkundige dienstverlening	1,834	6	2
70 Activiteiten van hoofdkantoren en adviesbureaus	846	16	6
71 Architecten en ingenieurs, technische testen en toetsen	708	7	1
72 Speur- en ontwikkelingswerk op wetenschappelijk gebied	30	1	0
73 Recamewezen en marktonderzoek	459	9	0
74 Overige wetenschappelijke en technische activiteiten	114	0	0
75 Veterinaire diensten	32	0	0
77 Verhuur en lease	230	14	9
78 Arbeidsbemiddeling en personeelswerk	187	5	1
79 Reisbureaus en reserveingsbureaus	279	2	0
80 Beveiligings- en opsporingsdiensten	40	0	0
81 Dienstverlening in verband met gebouwen	678	5	1
82 Administratieve en ondersteunende activiteiten	232	3	1
84 Openbaar bestuur, defensie en sociale verzekeringen	11	1	0
85 Onderwijs	108	0	0
86 Menselijke gezondheidszorg	676	4	0
87 Tehuizen	183	0	0
88 Maatschappelijke dienstverlening zonder onderdak	57	0	0
90 Creatieve activiteiten, kunst en amusement	48	1	1
91 Bibliotheken, musea en overige culturele activiteiten	5	0	0
92 Loterijen	37	1	1
93 Sport, ontspanning en recreatie	251	0	0
94 Verenigingen	19	0	0
95 Reparatie van computers en consumentenartikelen	34	0	0

Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013).

Tabel 15: Aantal middle firms volgens NACE 2-cijfer classificatie (in 2012)

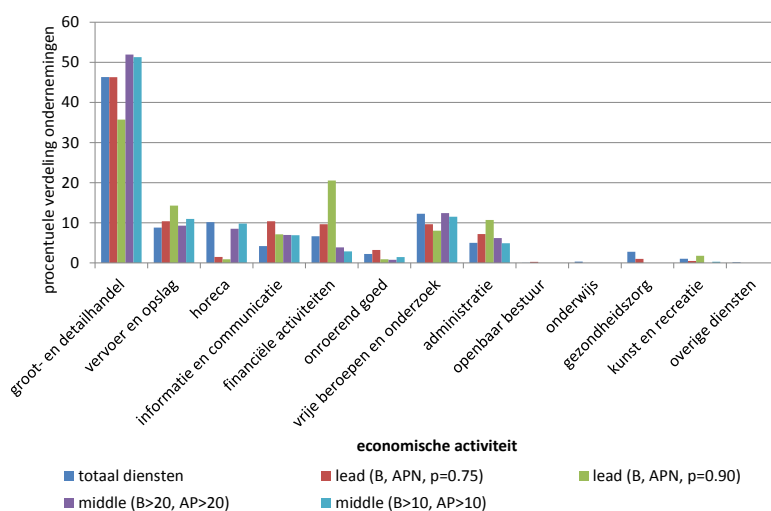
NACE 2-cijfer sector	Totaal diensten	$\dot{B} > 20,$	$\dot{B} > 10,$
		$\dot{A}P > 20$	$\dot{A}P > 10$
45 Groot- en detailhandel in auto's en motorfietsen	2,529	8	23
46 Groothandel exclusief auto's en motorfietsen	7,515	48	124
47 Detailhandel exclusief auto's en motorfietsen	5,168	11	31
49 Vervoer te land en via pijpleidingen	2,139	6	19
50 Vervoer over water	69	1	3
51 Luchtvaart	12	0	0
52 Opslag en vervoerondersteunende activiteiten	616	5	15
53 Posterijen en koeriers	49	0	1
55 Verschaffen van accommodatie	467	2	8
56 Eet- en drinkgelegenheden	2,868	9	26
58 Uitgeverijen	189	1	2
59 Films, video- en televisieprogramma's en muziek	158	4	6
60 Radio- en televisieprogramma's, abonneetelevisie	14	0	1
61 Telecommunicatie	77	2	2
62 Computerprogrammering en consultancy	875	2	12
63 Dienstverlening op het gebied van informatie	67	0	1
64 Financiële dienstverlening	1,132	4	7
65 Verzekeringen en pensioenfondsen	19	0	1
66 Ondersteuning voor verzekeringen en pensioenfondsen	1,028	1	2
68 Exploitatie van en handel in onroerend goed	735	1	5
69 Rechtskundige en boekhoudkundige dienstverlening	1,834	1	11
70 Activiteiten van hoofdkantoren en adviesbureaus	846	7	14
71 Architecten en ingenieurs, technische testen en toetsen	708	3	6
72 Speur- en ontwikkelingswerk op wetenschappelijk gebied	30	0	0
73 Reclamewezen en marktonderzoek	459	5	9
74 Overige wetenschappelijke en technische activiteiten	114	0	0
75 Veterinaire diensten	32	0	0
77 Verhuur en lease	230	2	3
78 Arbeidsbemiddeling en personeelswerk	187	2	2
79 Reiskantoren en reserveingsbureaus	279	2	5
80 Beveiligings- en opsporingsdiensten	40	0	1
81 Dienstverlening in verband met gebouwen	678	0	3
82 Administratieve en ondersteunende activiteiten	232	2	3
84 Openbaar bestuur, defensie en sociale verzekeringen	11	0	0
85 Onderwijs	108	0	0
86 Menselijke gezondheidszorg	676	0	0
87 Tehuizen	183	0	0
88 Maatschappelijke dienstverlening zonder onderdak	57	0	0
90 Creatieve activiteiten, kunst en amusement	48	0	0
91 Bibliotheken, musea en overige culturele activiteiten	5	0	0
92 Loterijen	37	0	0
93 Sport, ontspanning en recreatie	251	0	1
94 Verenigingen	19	0	0
95 Reparatie van computers en consumentenartikelen	34	0	0

Noot: \dot{B} en $\dot{A}P$ stellen respectievelijk de gemiddelde jaarlijkse groei van het belang en de arbeidsproductiviteit voor over de periode 2009 tot 2012.

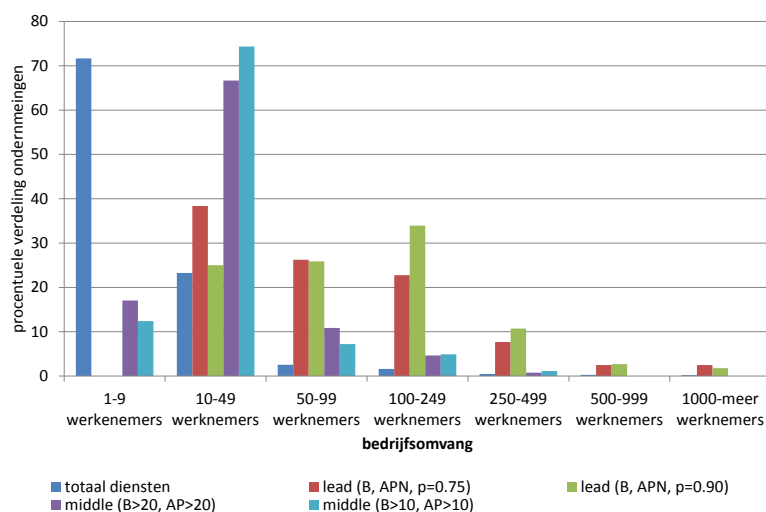
Bron: Eigen berekeningen op basis van Bureau van Dijk (2013).

B. Procentuele verdeling aantal ondernemingen in de Vlaamse dienstensector

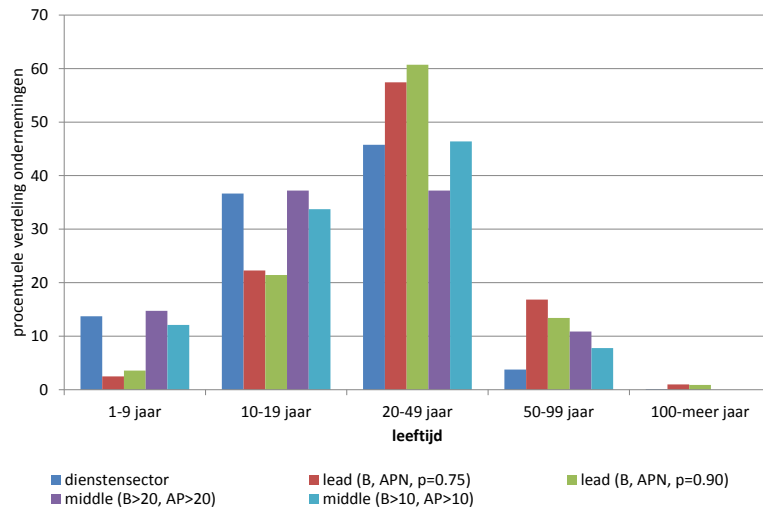
Figuur 11: Representativiteit lead en middle firms volgens NACE 2-cijfer sector

Figuur 12: Representativiteit lead en middle firms volgens grootteklasse

Figuur 13: Representativiteit lead en middle firms volgens leeftijd (in 2012)

Figuur 14: Representativiteit lead en middle firms volgens provincie

